

FUNKARNA

Användarguide

Anna Sjölund

Funkarna

De sju figurerna med blå ansikten: Professor Varför, Vadi, Hure, Vara, Vemma, Lille När och Sed-Ann representerar de sju frågorna i Tydliggörande pedagogik. (Varför, Vad, Hur, När, Var, Vem, Sedan). De tre figurerna med Gröna ansikten (Titti, Höran och Sensibella) representerar det man ser, hör och känner.

Här får du tips och inspiration på hur du kan använda Funkarkorten och lär känna Funkarna och deras kommunikationsstödjande funktioner.

Det kan vara bra att börja med att lära känna Funkarnas olika personligheter ihop med barnet. Barn skapar ofta en relation till en figur. Det känns lättare att prata till någon man först lärt känna lite grann.

Strukturstöd och strategistöd är enklast att börja med, och du får därför läsa om hur du kan använda Funkarna som strukturstöd och strategistöd först, och sedan får du lära känna Funkarna. I slutet kan du läsa om att arbeta med förståelsestöd, och får också fler tips.

Att använda Funkarna

Med hjälp av Funkarna kan man ge strukturstöd, strategistöd och förståelsestöd. Vi börjar med att kika på det som är enklast, nämligen strukturstöd.

Strukturstöd

När du ger strukturstöd visar och förklarar du vad som ska hända under veckan, dagen eller i en viss situation.

Du kan också använda strukturstöd som visar var något ska göras, vem något ska göras med, när det ska hända och vad som händer sedan.

Strukturstöd ger barnet överblick, egenkontroll, skapar trygghet och förebygger stress.

Exempel:

Familjen Ström gör tillsammans med Funkarna och sina barn en överblick över veckan med bildstöd och sätter den på kylskåpet.

De använder Funkaren Vadi, Lille När och Vemma för att berätta om Vad som ska hända, När det ska hända och Vem som ska göra vad.

På så vis kan alla i familjen ha koll på vad som händer under veckan. Familjen Ström använder en magnetisk whiteboardtavla med veckoalmanacka i veckans färger. Med små kylskåpsmagneter sätter de upp bilder som finns gratis att skriva ut på bildstod.se. De har också skrivit ut bilder på alla familjemedlemmar.

Tips! Använd gärna Funkarna ihop med ritprat för att berätta vad som ska hända i en viss situation. Exempelvis vad som ska hända på julafton när ni åker till mormor och morfar etc.

Strategistöd

Strategistöd visar och förklarar hur något kan göras eller göras istället. Strategistöd i hur något kan göras kan exempelvis handla om att visa hur man klär på sig, borstar tänderna, leker en viss lek eller vad som kan vara bra att säga och göra i en viss situation.

Med hjälp av Hure kan man göra Hure-listor och/eller Hurefilmer som visar hur något går till. Det kan öka barnets självständighet och "jag kan själv"-känsla.

Strategistöd i hur något kan göras istället är gemensam problemlösning. När man behöver göra något annorlunda behöver man ändra på HUR:en i situationen. Hure kallar det för att göra en Hure-ändring.

PROFESSOR VARFÖR

Professor Varför är Funkarnas överbefälhavare. Professor Varför är huvudansvarig för att förklara varför-frågor, och särskilt viktigt tycker hon det är för att kunna ge *förståelsestöd*. Förstår man inte varför något är som det är eller varför något behöver göras på ett annat sätt är det nämligen svårt att känna motivation för att göra något eller för att göra något på ett nytt sätt. Professor Varför samarbetar med alla Funkare i Varför-frågor.

Professor Varför är en nyfiken, klok och faktaälskande figur. Hon vill veta varför det är som det är och varför andra gör som dom gör. Hon vill hjälpa barn att berätta varför de tycker och tänker som de gör, och varför de vill göra vissa saker. Hon vill också hjälpa vuxna att kunna förklara för barn varför vissa saker är viktiga.

VADI

Vadi är huvudansvarig för strukturstöd hos Funkarna. När du ger strukturstöd visar och förklarar du vad som ska hända under veckan, dagen eller i en viss situation.

Du kan också använda strukturstöd som visar var något ska göras, vem något ska göras med, när det ska hända och vad som händer sedan.

Vadi har ett nära samarbete med Funkaren Sed-Ann i att ge stöd i övergångar mellan aktiviteter. Strukturstöd ger barnet överblick, egenkontroll, skapar trygghet och förebygger stress.

Vadi är en glad, ivrig och energisk figur som är nyfiken på vad som händer och ska hända. Han pratar ofta och gärna om vad alla gör och om vad som ska hända under dagen. Vadi gillar att veta allt i förväg och vill hjälpa alla barn att förstå vad som ska hända, t.ex. genom att skriva aktivitetslistor för dagen.

HURE

Hure är huvudansvarig för strategistöd hos Funkarna. Strategistöd visar och förklarar hur något kan göras eller göras istället. Strategistöd i hur något kan göras kan exempelvis handla om att visa hur man klär på sig, borstar tänderna, leker en viss lek eller vad som kan vara bra att säga och göra i en viss situation.

Med hjälp av Hure kan man göra Hure-listor och eller Hurefilmer som visar hur något går till. Det kan öka barnets självständighet och "jag kan själv"-känsla.

Strategistöd i hur något kan göras istället är gemensam problemlösning. När man behöver göra något annorlunda behöver man ändra på HUR:en i situationen. Hure kallar det för att göra en Hure-ändring.

Hure är en ordningsam, klurig och smart figur som hittar lösningar på allt. Han har en verktygslåda med olika hur-göra-verktyg. Han gör ständigt olika Hure-listor och Hure-filmer, och sätter upp bilder på hur man gör olika saker och i vilken ordning.

VARA

Vara är huvudansvarig för var saker ska göras och var varje sak passar att göras och finnas hos Funkarna.

Vara är en noggrann, ordentlig och omtänksam figur. Hon har koll på var saker ska vara och var saker ska ske. Hon gillar kartor som visar var man ska vara och bilder som visar var saker finns. Hon märker upp lådor och skåp och vill ha koll så att inget eller ingen saknas.

Tips!

Använd Vara tillsammans med barnet för att prata om och visa var det är okej att göra vad, t.ex. leka livliga respektive lugna lekar, prata med hög eller tyst röst, etc.

LILLE NÄR

Lille När är huvudansvarig för tidsstöd hos Funkarna. Lille När hjälper alla att förstå när olika saker ska hända.

Lille När är en blyg, försiktig och orolig figur. Han behöver veta när olika saker ska hända. Om han inte vet när något ska ske får han bubblor i magen. Därför älskar han klockor, almanackor och sånt som ger koll på när saker ska hända.

Tips!

Använd Lille När tillsammans med barnet för att göra krysslistor i almanackan, på whiteboardtavla eller liknande, till exempel för att visa hur långt det är kvar till julafton.

VEMMA

Vemma är huvudansvarig för att alla ska veta vem som ska göra något hos Funkarna.

Vemma är en glad, utåtriktad och social figur som pratar ofta och mycket. Hon vill veta vem man ska göra olika saker och aktiviteter med. Vemma är särskilt förtjust i när hon i förväg får se bilder på vem hon ska vara med. Hon behöver också hjälp att veta med vem det är okej att göra vad.

Tips! Använd Vemma för att prata om och visa exempelvis vem som ska hämta i förskolan eller följa med till tandläkaren.

SED-ANN

Sed-Ann är huvudansvarig för övergångar mellan aktiviteter. Hon samarbetar ofta med Vadi i att förbereda barn på vad som ska hända sedan.

Sed-Ann är en tystlåten, långsam och dagdrömmande figur som alltid vill veta vad som ska hända sedan. När saker händer plötsligt utan att hon är förberedd blir hon förvirrad. Hon har svårt att avsluta något hon håller på med om hon inte känner att hon blir klar med det.

Tips! Förbered barnet i övergången till nästa aktivitet genom att lägga Funkarkorten med Sed Ann och Vadi ihop med en bild på nästa aktivitet.

SENSIBELLA

Sensibella är chef över Funkarnas intrycksteam och huvudansvarig för allt som har med känslor och känslintryck att göra hos Funkarna. Hon samarbetar särskilt ofta med Titti och Höran i att ge förståelsestöd.

När du ger förståelsestöd använder du Funkarna för att utforska hur barnet förstått en situation och/eller för att hjälpa barnet att förstå andras perspektiv på en situation.

Då blir det man upplevt i en situation (vad man sett, hört och känt) viktigt att förstå, eftersom vi kan uppleva samma situation på olika sätt.

Sensibella är en inkännande, känslig och ömsint liten figur som känner både känslor och känslintryck bättre än andra. Hon har två känselspröt, det ena känner av starka känslor och det andra känner av känslintryck. När hon blir överbelastad av intryck börjar hennes känselspröt rotera. Hon vill hjälpa alla barn att sätta ord på sina känslor.

TITTI

Titti är huvudansvarig för allt som har med synintryck att göra hos Funkarna.

Titti är en stillsam, observant och omtänksam figur. Hennes ögon ser allt som händer omkring henne alldeles för bra. Vissa synintryck blir övermäktiga. Titti klarar inte att vara med när miljöer omkring henne är för röriga, då stängs hennes ögon. Hon vill hjälpa alla barn att sätta ord på det de sett.

Tips! Gå en intrycksrund med Titti. Städa undan sådant som ligger framme eller sitter uppe och stör ögonen. Plocka bort gamla lappar och liknande som är inaktuella.

HÖRAN

Höran är huvudansvarig för allt som har att göra med hörselintryck hos Funkarna.

Höran är en omsorgsfull, mjuk och vänlig figur. Hans öron hör alla ljud för bra och när det blir för mycket kan han behöva hålla för öronen. Vissa ljud, speciellt plötsliga och höga ljud, kan ge honom så kallad höronvärk. När det är för mycket ljud omkring honom växer hans öron och blir röda. Han vill hjälpa alla barn att beskriva vad de hört.

Tips! Gå en intrycksrund med Höran. Finns det störande ljud som kan anpassas bort? Gör en hörselbarometer med Höran. Använd Höran och gör en hörselbarometer med en skala mellan 1–10. Mellan 1–3 viskar man. Mellan 4–7 pratar man i normal samtalston. Mellan 8–10 pratar man högljutt. När passar det att använda vilken röstnivå? Fundera ihop med barnet. Höran tror att fler än han kan få höronvärk av för många och för höga ljud.

Förståelsestöd

I kommunikation behöver man både förstå och bli förstådd. Hur man har upplevt en situation styr vad man sedan tänker och känner kring den. Barnet kan ha upplevt en situation på ett annat sätt än dig, eller på ett annat sätt än ett syskon eller en kompis har upplevt den.

Att ta reda på vad barnet sett, hört och känt i en situation blir därför viktigt. Här kan du använda Funkarna Titti, Höran och Sensibella för att utforska hur barnet upplevt och/eller tänkt i en viss situation.

Här kan du exempelvis ha nytta av att använda Titti, Höran och Sensibella i kombination med ritprat och tekniken U-T-U ur Motiverande samtal (MI). Du kommer få exempel på hur det kan göras lite senare.

Förståelsestöd kan också handla om att förstå vad barnet tycker är viktigt och oviktigt, vad barnet vill och inte vill, gillar och inte gillar, etc. Då kan du använda Vadi ihop med samtalsmatta, som du får se i ett annat exempel.

Du kan också behöva förstå barnets perspektiv till varför något inte funkar, som exempelvis hårtvätt, och kunna förklara varför det är viktigt. Då kan du använda Professor Varför ihop med ritprat och/eller en social berättelse, som du kan se i ett annat exempel.

Att förstå och bli förstådd är grundläggande i ömsesidig social kommunikation. Även att kunna uttrycka sina behov och önskemål.

Det mesta blir enklare och funkar bättre när vi förstår varandra.

Sensibella, Titti och Höran: Funkarnas intrycksteam.

Exempel på hur du kan använda Funkarna som förståelsestöd

Förstå vad någon vill och inte vill – Lisas julafton

Lisa bor på ett barnboende inom LSS och kommer fira julafton där. Hennes stödperson Emanuel vill ta reda på vad som är viktigt för Lisa att göra på julafton. Han har skrivit ut bilder på mat, julklappar, sällskapsspel, Kalle Ankas julprogram, skivor med julmusik, åka med till kyrkan på julotta, promenadbild mm.

Han har också bild på en glad gubbe, som Lisa pekar på för att visa vad hon gillar och vill göra, och en ledsen gubbe, som Lisa använder för att visa vad hon inte gillar och inte vill göra.

Han har lagt gladgubben i högst upp i det ena hörnet på en dörrmatta, och ledsengubben högst upp i det andra hörnet på dörrmattan.

Han ger Lisa bilderna han förberett och ber henne sätta bilder på det hon vill göra på julafton under gladgubben och bilderna på det hon inte vill göra på julafton under ledsengubben.

Lisa tar bilderna, tittar noga på var och en av dem innan hon placerar ut dem under glad respektive ledsengubbe.

Lisa vill göra allt utom att åka med till kyrkan på julotta.

Förstå hur någon tänker och känner och hjälpa denne att förstå hur andra tänker och känner – Pelle och spottloskan

Pelle, fem år, spottar alltid på förskolans trappa när han varit ute och lekt, och ska gå in igen. Hans kompisar tycker det är äckligt och har börjat kalla honom äckelpelle, vilket gör Pelle jätteledsen. Förskolläraren Katja frågar Pelle om det är okej att de pratar lite med hjälp av Funkarna. Hon behöver deras hjälp för att förstå varför Pelle spottar på trappan när han går in, Pelle gillar både Katja och att Funkaprata och tycker det är okej.

Katja tar fram papper och penna och ritar upp en trappa framför en dörr. Sedan ritar hon en streckgubbe som spottar på trappan med en tankebubbla ovanför streckfigurens huvud. Katja pekar sedan på det hon ritat upp och säger:

”Här är du när du går in och spottar på trappan här utanför, vad är det du tänker på när du spottar på trappan?”

”Jag måste ju spotta innan jag går in så att jag är helt säker på att det inte flugit in en fluga i munnen när jag varit ute,” säger Pelle.

Nu har Katja utforskat Pelles perspektiv och tar fram Funkaren Sensibella. Hon lägger Sensibella i mitten på ett papper och sammanfattar det Pelle berättat på ena sidan av pappret bredvid Sensibella och säger.

”Du spottar på trappan för att du känner dig orolig att det kan ha flugit in en fluga i munnen när du varit ute. Då förstår jag vad du tänker och känner. Är det okej om vi pratar om vad dina kompisar tänker och känner när du spottar på trappan?”

Pelle tycker det är okej. Katja ritar nu upp flera streckfigurer på andra sidan av Sensibella och säger ”här är kompisarna som går bakom dig när ni går in”.

Hon tar fram Titti och säger: "När dina kompisar ser dig spotta på trappan så tänker och känner de så här."

Hon ritar nu tankebubblor ovanför de små streckgubbarna som symboliserar kompisarna och små hjärtan bredvid streckgubbarna.

I tankebubblorna skriver hon "äckligt med spott på trappan", sedan skriver hon "rädd och orolig" i de små hjärtana bredvid.

Sedan utforskar hon på nytt vad Pelle tänker när han får ny information om situationen. Pelle som inte förstått vad kompisarna tänkt och känt säger då:

"Jag kan ju spotta i buskarna bredvid trappan istället."

När Pelle får ny information som hjälper honom att förstå vad andra tänker och känner med hjälp av Funkarna ihop med Katja som ritat upp vad kompisarna tänker och känner, så kommer han själv på en lösning i hur man kan få situationen att funka för alla. När Pelle själv kommit på lösningen är han också mer motiverad att göra på ett nytt sätt.

Katja sammanfattar: "Du tänker att du kan spotta i buskarna bredvid trappan istället, vilken bra lösning. När kan du börja använda den?"

"Nästa gång vi går ut", säger Pelle. "Vad bra", säger Katja. "Då har vi en plan på hur det kan funka för alla. Kan jag hjälpa dig att komma ihåg att använda din nya plan om du råkar glömma den någon gång du ska in?"

Pelle funderar och säger sedan: "Om du ser att jag håller på att glömma av mig kan du väl bara peka på buskarna?"

"Vilken smart lösning", säger Katja. "Det ska jag göra. Då har vi en bra plan för hur vi får din nya lösning att både funka och hålla!"

(Här använder Katja Funkarna ihop med ritprat och tekniker ur Motiverande samtal (MI) samt pekprat ur Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK))

Simon och hårtvätten

Simon är fyra år och tycker inte om att tvätta håret. Simons pappa frågar Simon om det är okej att de funka-pratar. Han vill ta hjälp av Funkarna för att förstå vad det är som gör att Simon inte gillar att tvätta håret. Simon tycker det är okej. De sätter sig bredvid varandra med köksbordet med Funkarkorten och papper och penna. Simons pappa ritar upp en streckgubbe som står i duschen, och tar fram Funkaren Sensibella.

"Hur känns det att tvätta håret?" frågar Simons pappa Simon.

Simon berättar att det gör ont när schampot rinner in i ögonen.

"Jag förstår att det känns jobbigt om man får schampo i ögonen. Är det något mer du tycker är jobbigt med att tvätta håret?" frågar Simons pappa.

"Det är jobbigt att få vatten i ögonen och öronen", säger Simon. "Okej", säger Simons pappa, och tar fram Vadi.

Nu ritar Simons pappa en streckgubbe som står i en dusch och får schampo i ögonen, och vatten i ögonen och öronen.

”Det som är jobbigt är att få schampo i ögonen, och att få vatten i ögonen och öronen. Är det något mer som är jobbigt?” frågar pappa.

Simon funderar en stund och skakar sedan på huvudet.

Nu tar Simons pappa fram Hure.

”Kan vi fundera tillsammans med Hure på hur skulle vi kunna ordna hårtvätten på ett sätt så att du slipper få schampo och vatten i ögonen och öronen?” säger pappa till Simon.

Det vill Simon gärna göra.

”Kanske kan man googla om det finns något som kan hjälpa”, kommer Simon på.

”Vilken bra idé”, säger Simons pappa.

När de googlar hittar de duschskärmar och schamposkydd man kan använda för att slippa få schampo och vatten i ögonen när man tvättar håret.

”Vilken skulle du vilja testa?” frågar Simons pappa. Simon funderar och pekar sedan på en som är blå. Det är hans favoritfärg.

”Den vill jag prova”, säger Simon.

Tips för Funkaprat med Funkarna

Tänk på att välja ett bra tillfälle för att funka-prata, särskilt om ni funka-pratar om förståelse och/eller strategistöd. Det går inte bra att funka-prata med varandra om man är i affekt.

Funka-prat är lågaffektiv kommunikation. Man pratar med varandra om viktiga saker när man är lugna.

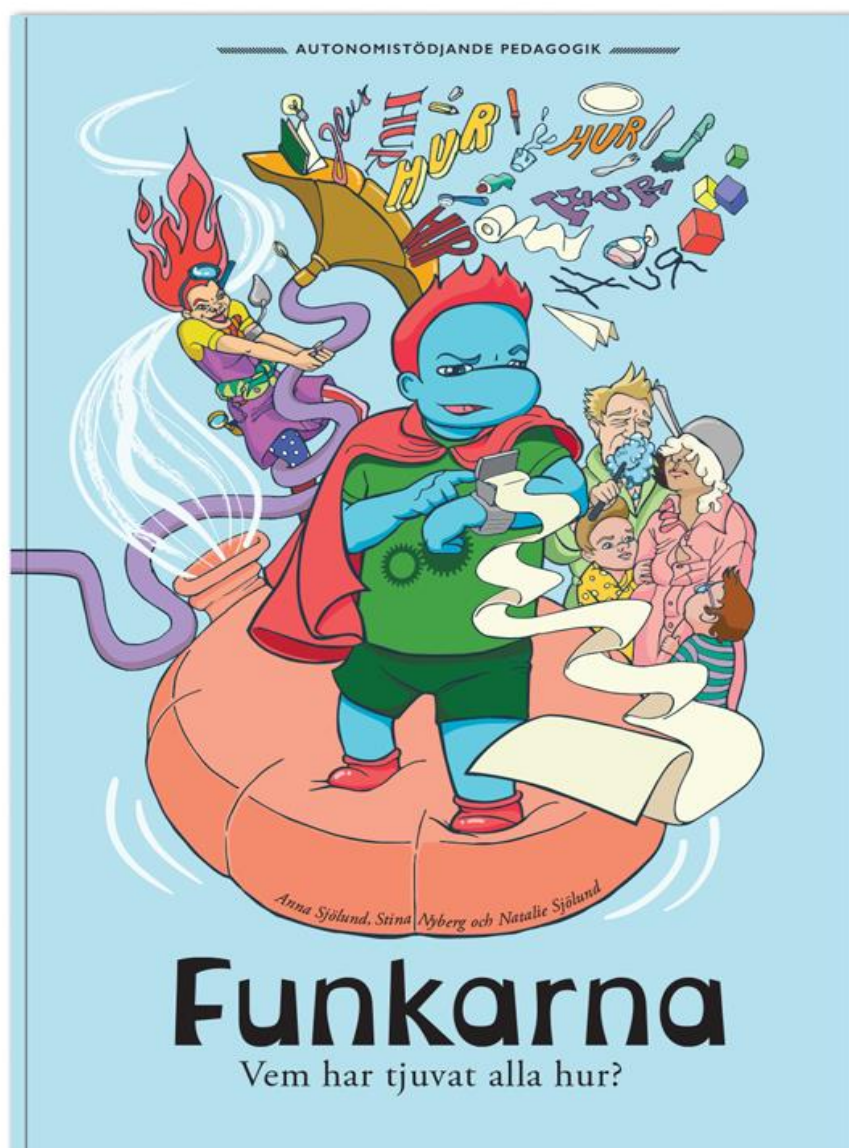
Genom att man ser de olika Funkarna framför sig när man funka-pratar blir det enkelt för båda parter att ställa frågor om och/eller att visa och förklara något.

Turtagningen i samtalet kan underlättas genom att man ger motparten en bild på den fråga man undrar över eller förklarar när man får kortet med en viss figur.

Funkarna är ett kommunikationstöd vars utveckling startade 2017. En första beta-release av några enkla funktioner gjordes 2020. Funkarna har sedan vidareutvecklat kommunikationsstödande funktionalitet inom struktur, strategi och förståelsestöd.

Funkarna utvecklas iterativt, och de olika kommunikationsstödjande funktionerna utvecklas stegvis och användningstestas. Funkarna kan också vara ett stöd i lärande och i lärandelek, och till exempel användas som en signal in i uppgifter, lekar och aktiviteter. Det kan också minska risk för affektsmitta, och göra svåra samtalsämnen enklare att prata om. Under 2023 kommer ytterligare sådana funktioner.

I Funkarnas första barnbok, *Vem har tjuvat alla hur?* av Anna Sjölund, Stina Nyberg och Natalie Sjölund, lär du känna Hure ännu mer och får träffa Funkarnas ärkefiende, Agata Kaos. Hon landar på hustak varstans och ställer till kaos. Kanske har ni också haft henne på besök någon gång?

Att använda figurer som kommunikationstöd

Att använda figurer som kommunikationstöd gör det enklare att fånga och hålla kvar barns uppmärksamhet. De blir också ett begriplighetsstöd för det man pratar om, och fungerar som minnesstöd.

Det kan kännas både enklare och roligare att prata genom och till en figur. Att prata genom och till en figur gör det lättare för barn att kunna vara delaktiga, uttrycka sig och göra sina röster hörda.

Det finns många vinster med att använda visuella figurer som kommunikationstöd.

Visuella figurer i olika former har länge använts som kommunikationstöd inom både pedagogik och behandling. De små figurerna i Funkarna har inbyggda tekniker från tydliggörande pedagogik, Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) och lågaffektivt bemötande.

Funkarna fungerar bra att använda som kommunikationstöd i vardag, lärande, stöd och behandling. De kan med fördel sam användas med motiverande samtal, CPS, ritprat, sociala berättelser och samtalsmatta.

De kan ge ett förståelsestöd som gör det lättare att förstå och bli förstådd, ge ett strukturstöd som ger överblick över vad som ska hända, ge stöd i att hantera övergångar mellan aktiviteter, och ge strategistöd i hur något ska göras eller kan göras istället.

Genom att använda Funkarna som kommunikationstöd använder man autonomi- och kommunikationstöd tillsammans med barn på ett sätt som är både enkelt och roligt.

Funkarna hjälper både barn och vuxna att få det att funka.

Alla gillar vi när det funkar!

Om Funkarnas utvecklare och ägare. Anna Sjölund

Anna Sjölund är beteendevetare och handledare med vidareutbildning i neuropsykiatri med grundläggande psykoterapiutbildning i KBT. Anna har arbetat med personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i vardag, lärande samt stöd och behandling i olika roller sedan 1989.

Anna har också arbetat som handledare och ombudsman för personer med autism, och har arbetat i många utvecklingsprojekt, bland annat tillsammans med personer med autism för att öka delaktighet, inflytande och möjlighet att göra sina röster hörda. (Projekt Empowerment, finansierat av Allmänna Arvsfonden)

Anna är utbildad i tydliggörande pedagogik direkt vid Division TEACCH och har tillsammans med andra hunnit skriva flera böcker om tydliggörande pedagogik riktade mot olika målgrupper.

2014 vann Anna Autism- och Aspergerförbundets utmärkelse "Årets pusselbit" för sitt arbete med metodutveckling för personer med autism.

Hon har tillsammans med Liria Ortiz skapat metod för hur Motiverande samtal (MI) kan användas vid autism och adhd och närliggande funktionsnedsättningar. (*"Motiverande samtal vid autism och adhd"* (2015) Ortiz & Sjölund, Natur & Kultur)

Anna har också tillsammans med Bo Hejlskov Elvén byggt metod för att väva samman lågaffektivt bemötande och tydliggörande pedagogik i *"Hantera utvärdera och förändra med lågaffektivt bemötande och tydliggörande pedagogik"*. (2018), (Hejlskov Elven & Sjölund)

Anna äger Funkarna och är utvecklare av Funkarnas autonomi- och kommunikationsstödjande funktioner. Anna driver förlaget Autonomistödjande pedagogik, som vill göra autonomistödjande pedagogik och kommunikation enkelt för alla att använda. Hennes vision är att bidra till att bygga fler starka barn, istället för att laga trasiga vuxna.

Funkarna är illustrerade av Natalie Sjölund, (Sjölunds kreativa AB)